

NAJSTARŠÍ CHRÁM STAVIA HISTÓRIU Z HLAVY NA NOHY

Emil Páleš

Pupočný vrch, po turecky *Göbeklitepe*, skrýval tajomstvo najväčšieho prelomu, aký sa kedy odohral v ľudských dejinách – príbeh o vzniku civilizácie. Stojí v Turecku blízko hranice so Sýriou. Experti z Chicagskej univerzity tam boli už v šesťdesiatych rokoch a videli zo zeme trčať vápencové kvádre. V domnienke, že stoja na byzantskom alebo islamskom cintoríne, usúdili, že sú to náhrobné kamene položené na zemi. Boli to hlavice stĺpov najstaršieho chrámu sveta, siahajúce hlboko pod zem. Až keď tam prišiel Klaus Schmidt z Nemeckého archeologického ústavu, intuícia mu napovedala, že ten vršok vôbec nezapadá do okolitej krajiny – bol dielom človeka. Od roku 1996 tam vedie vykopávky.¹

Schmidt odkryl okrúhle kamenné stavby monumentálnych rozmerov. Stĺpy z kamenných monolitov tu stoja v kruhu ako v Stonehenge, ale sú spojené aj súvislou kamennou stenou a boli asi zastrešené. Pre porovnanie, kamenný kruh v Stonehenge má priemer 33 metrov, stĺpy sú 4 – 7 metrov vysoké a vážia 25 – 50 ton. Kamenné kruhy v Göbeklitepe sú menšie, nižšie a ľahšie, ale je ich dvadsať. Len najväčšie z nich majú priemer 30 metrov, výšku 5 metrov a kamene vážia 10 – 20 ton. No v kameňolome leží aj jeden 50-tonový stĺp, nedokončený, zlomený.

Archeológov však najviac zaskočil vek tejto stavby. Je staršia než písmo, koleso, metalurgia, hrnčiarstvo – dokonca staršia než poľnohospodárstvo. Je o sedemtisíc rokov staršia než Stonehenge a pyramídy. Od prvých klinopisných tabuliek nás delí 5300 rokov, ale pre starých Sumerov bolo Göbekli vzdialenejšou minulosťou, než sú oni pre nás. Schmidt sa v súčasnosti prekopával do 11600 rokov vzdialenej minulosti, no väčšina náleziska je stále pod zemou, takže celý komplex stavieb fungoval už zhruba pred 12000 rokmi.

Problém je v tom, že títo ľudia boli ešte lovci-zberači. Všade okolo sa našli len kosti divokých zvierat. Chov dobytka a obrábanie pôdy sa začali až pred 11000 rokmi. Predpokladalo sa, že lovecko-zberačský spôsob života so svojou spoločenskou organizáciou na stupni staršej doby kamennej a obmedzenými zdrojmi vôbec neumožňoval monumentálne stavby. A na prácu v Göbekli bolo potrebné uvoľniť možno 500 mužov.

Po státisíce rokov od svojho vzniku bol človek lovec a zberač – putoval za zdrojmi krajinou v nevelkých tlupách tvorených veľkorodinami. Nemohol sa ani veľmi usadzovať a zhromažďovať, lebo rovnaké územie uživil mnohonásobne menej lovcov a zberačov než roľníkov a chovateľov. Až pred 11000 rokmi sa človek usadil a uskutočnil ten najväčší vývojový skok – neoliticкую revolúciu. Začal s budovaním veľkých organizovaných civilizácií – a za krátky čas odvtedy pristál na Mesiaci.

No ako a prečo sa to začalo? Sto rokov platila nasledovná teória: keď lovci objavili chov a obrábanie pôdy, usadili sa. Zvýšená produkcia umožnila rast sídlisk, z ktorých sa postupne stávali mestá, no nielen to. Potravinový nadprodukt a hojnosť vytvorili aj voľný čas a uvoľnili ľudské zdroje. Keď sa už denne nemuseli všetci vydávať za potravu, niektorí ľudia mali čas na iné činnosti. Napríklad na náboženskú špekuláciu. Začala sa del'ba práce a spoločnosť sa rozvrstvila: vznikla kasta kňazov, šľachty, špecializovaní remeselníci a obchodníci. Slovom, materiálna základňa umožnila vyšší a zložitejší ideový život, organizovanosť a civilizovanosť.

Göbeklitepe teraz postavilo archeológov pred jednoduchú skutočnosť, ktorá ich zmiatla: vysoko organizované náboženstvo a spoločenstvo predchádzalo hospodárskej revolúcii. Väčšina odborníkov prijíma Schmidtov názor, že ide o svätyňu. Nebolo to obytné, ani obývané miesto, nebola tam voda. Ale lovci a zberači z okolia sto-dvesto kilometrov sa tam schádzali na slávnosti. Najprv tu stál veľký

¹ Klaus Schmidt: *Sie bauten die ersten Tempel. Das rätselhafte Heiligtum der Steinzeitjäger. Die archäologische Sensation am Göbekli Tepe*. Beck, München, 2006.

chrám – a v nasledujúcich storočiach sa práve v okolí toho chrámu z divej pšenice „jednozrnky“ vyšľachtila prvá kultúrna plodina na svete. Aby sa Schmidt s týmto faktom vysporiadal, urobil nakoniec radikálny záver: náboženstvo nebolo vedľajším produktom prosperujúceho hospodárstva – náboženstvo bolo iskrou, ktorá zapálila civilizáciu. Domnieva sa, že práve spoločnou skúsenosťou pri veľkej stavbe pre nejakú ideu sa ukul mravný kódex umožňujúci spoluprácu veľkej skupiny ľudí dovtedy cudzích a neznámych, nespojených rodinnými zväzkami.

Jedným z dôvodov, prečo som pred 24 rokmi začal písať *Angelológiu dejín*, bol ten, že som bol vychovaný v marxistických školách. Celé detstvo som počúval Marxovu teóriu, že spoločenská (ideová) nadstavba je produktom spoločenskej základne (hospodárstva). Reálne, prvotné a určujúce sú výrobné vzťahy a prostriedky – a náboženstvo, filozofia, ideológia sú už len ich odrazom a vedľajším produktom. Táto téza však uhranula historikov na celom svete už pred nástupom komunizmu a pretrváva aj po jeho odchode. Čokoľvek sa v dejinách odohralo, vysvetľovalo sa z vonkajších príčin – geografických, klimatických, demografických, hospodárskych, politických. Vedecky zneli iba vysvetlenia, kde príčinnosť prúdila zvonka dovnútra. Človek a jeho myšlienkový svet neboli tvorcami a pôvodcami diania, ale výsledkom okolitého diania, odrazom prostredia.

Toto som považoval za urážku ľudského ducha a takú učenosť za deštruktívny materialistický kult, zaodetý pseudovedeckou rétorikou, ktorá drží národy v temnotách a tají im ich zlatý poklad: duchovné žriedlo ich tvorivosti, sily a slobody. Nebol som výsledkom môjho okolia. Vrátil som prihlášku do komunistickej strany a opustil akadémiu vied. Vyrástol som v prostredí bez náboženstva, ale určujúcimi sa pre môj život stali vnútorné vnemy, o ktorých moje okolie neverilo, že existujú. Vedel som z vlastnej skúsenosti, že počiatkom všetkých veľkých zmien v človeku a v dejinách sú zážitky, o ktorých sa po tisícročia hovorilo ako o zjaveniach bohov, anjelov alebo démonov. Najprv sú len ako jemný šepot, závan motýľích krídel – a keď sa do nich započúvaš, silnejú ako rieka – až z nich vyrastú katedrály a mestá, alebo s divým revom obrátia celé krajiny na popol a menia hranice ríš, akoby to bolo len naviate listie.

Dnes dokladám príčinné vzťahy presným rozborom kriviek tvorivosti v dejinách. Napríklad romantizmus nebol výsledkom sklamaní z revolučného vývoja, ale naopak – romantické nálady predchádzali revolúciám a vyvolali ich. Predstava človeka ako stroja nevznikla pod vplyvom mechanických vynálezov, naopak – mechanika sama je výsledkom náboženského vnuknutia. Najprv prišli Kalvín a Jansen, učenie o predestinácii, deterministická viera, že všetko sa odohráva nezmeniteľne a mechanicky. Až keď v tom vyrástla celá generácia, Galilei a Stevin založili mechaniku ako vedu, ktorá sa zhmotnila do strojov. Descartes osobne opísal svoje stretnutie s anjelom, ktorý mu prezradil jadro jeho metódy. Moderná vedecká metóda, pomocou ktorej sme dospeli k presvedčeniu o neexistencii anjelov, je sama len inšpiráciou anjela – archanjela v čiernom zamate, ktorý sa zjavuje raz za pol tisícročia. V dejinách opakovane nachádzam túto postupnosť: nový vôľový impulz zaznie najprv ako krédo z úst proroka, po dvoch-troch desaťročiach prestúpi cítenie a tvorbu umelcov, ešte neskôr sa premení na objavy vedcov a teórie filozofov, až sa nakoniec stelesní v politike a hospodárstve, utvárajúc vonkajšie prostredie.

V čase, keď Klaus Schmidt začínal s vykopávkami, písal som úvodné kapitoly *Angelológie*, vrátane kapitoly o príčinách neolitckej revolúcie.² Sám tvorca pojmu *neolitická revolúcia* Gordon Childe hľadal jej príčiny v klimatických zmenách na konci doby ľadovej. No dnes vieme, že ním predpokladané zmeny klímy sa vôbec neodohrali. S mladistvým zápalom som si podal archeológov za to, že „neváhajú vysvetľovať neolitckú revolúciu začarovaným kruhom príčin“: rastúci počet obyvateľov a nedostatok potravín nútil ľudí obrábať pôdu, vďaka čomu stúpala počet ľudí, ktorých bolo potrebné nakŕmiť. Ani vyhynutie veľkých zvierat (ako mamutov) na konci paleolitu samo osebe nevedie k civilizácii, lebo po státisíce rokov sa zúženie zdrojov riešilo jednoducho tým, že populácia sa zredukovala na počty, aké sa v danom regióne užívia.

---

² Emil Páleš: *Angelológia dejín. Paralelné a periodické javy v dejinách*. Sophia, Bratislava, 2001, str. 114-117, 324-325.

Rozhorčil som sa nad bezbožnými sumerológmi, podľa ktorých „založenie mesta neinšpirovala žiadna idea“, ale bolo len akýmsi samopohybom výrobných síl a hmotných potrieb, ktorých imaginárnu podobu ľudia pomenovali boh: „Ani v Mezopotámii by dodnes nebolo nič vzniklo, keby tu k prírodnému prostrediu, ktoré samo osebe nevedie vôbec k ničomu, nebola pristúpila práve oná inšpirujúca idea, keby tu do týchto duší nebol v pravý čas od bohov ponorený podnet k niečomu vyššiemu a ušľachtilejšiemu, a keby tieto duše na to neboli reagovali.“ Schmidt to zhrnul do lapidárnej vety: „Najprv bol chrám, potom mesto.“

Vzhľadom na to, že rovnaké zmeny sa diali súčasne aj v odľahlej Melanézii alebo na izolovanom americkom kontinente, som napísal: „Neolitickú revolúciu nemožno pochopiť inak než tak, že došlo ku globálnej premene duchovnej atmosféry Zeme, k nejakej objektívnej a nanajvýš významnej udalosti v kolektívnom nevedomí ľudstva.“ Obsah tohto nového impulzu som opísal takto: „Duchovnou náplňou poatlantskej epochy je, že človek, ľudský duch sa ujal aktívnej práce na svojich schránkach: astrálnej, éterickej a fyzickej. Človek ukázať, ovláda, očisťuje a zušľachtľuje to, čo je v ňom zvieracie (svoje astrálne telo), a tým aj celú zvieraciťu ríšu... Zušľachtľuje, očisťuje a povyšuje, premieňa to, čo je v ňom rastlinné (éterické telo), a tým celú rastlinnú ríšu... Podriadili sme to zvieracie v nás nášmu ja, bdelému mysleniu a morálnym pojmom vnútri – a zapriahli ťažné zvieratá do pluhov a vozov navonok. Toto je vnútorná a vonkajšia stránka toho istého procesu, ktorý znamenal vznik kultúry.“

Schmidt pri rekonštrukcii myšlienkového sveta staviteľov najstaršieho chrámu dospel k tomu istému. Stĺpy uprostred chrámu sú totiž antropomorfné, sú to štylizované ľudské postavy s naznačenými rukami a opásané kožušinou – možno zbožštení predkovia. Človek je v centre a obklopuje ho kruh divých, nebezpečných zvierat v kamenných reliéfoch a plastikách. Autori jaskynných malieb v Altamire (pred 15000 rokmi) sa ešte cítili byť len časťou prírody, článkom posvätej reťaze, kde všetko až po kamene malo dušu. Zobrazujú iba prírodu, človeka skoro vôbec, alebo len ako súčasť. Staviteľia Göbekli žili už v inom duchovnom svete. Nové náboženstvo postavilo človeka nad prírodu ako pána, a to bol – podľa Schmidta – ten mentálny skok, ktorý ich priviedol k premieňaniu prírody: zdomáčovaniu zvierat a obrábaniu pôdy.

Stará múdrosť o anjeloch mi dovolila predpovedať ešte viac: aj okrúhly tvar, okolnosti a čas (nie však miesto) vzniku chrámu v Göbeklitepe. Vychádzal som pri tom z pojednania „O siedmich duchoch“, ktoré na sklonku stredoveku napísal opäť kláštora v Sponheime Johannes Trithemius.³ Najstarší písomný doklad o tom pochádza z pera židovského rabína Abrahama ibn Ezru, ktorý žil v 12. storočí. No ide očividne o koncepciu, ktorá sa tradovala už od starého Babylonu. Trithemius vysvetľuje cisárovi Maximiliánovi, že „podľa názoru mnohých múdrych mužov starých čias“ si sedem duchovných bytostí, archanjelov alebo bohov, cyklicky odovzdáva vládu nad svetom. Každý vládne 354 rokov a 4 mesiace, takže po 2480 rokoch (keď sa vystriedali všetci sedmi) sa dostane na rad vždy ten istý archanjel.

Až do konca stredoveku sa verilo, že čas má kvalitatívnu štruktúru podobnú fraktálu. Jedna bytosť (princíp či pravzor) ovplyvňuje súčasne malé aj väčšie časové úseky a rytmy. Napríklad Orifiel, jeden zo siedmich, sa ujíma žezla ako duch času každých 2480 rokov, ale ako menší duch času ovplyvňuje aj 72-ročné obdobia každých 504 rokov a vládne aj väčším obdobiam. Zo skladania týchto rytmov mi vyplynulo, že orifielské pôsobenie sa maximálne umocnilo pred 4500, pred 7000 a pred 12000 rokmi. Trithemius o tomto archanjelovi píše, že inšpiruje zjednotenie sveta do jedinej monarchie a nadľudské stavby (Babylonskú vežu). Rečou hlbinej psychológie, je to archetyp Saturna – vyžaruje z neho prísnosť, hĺbka, disciplína.

Je to ten anjel, ktorý učil Descarta. Počas jeho života všetci chodili v čiernom a šaty sa skladali zo samých kužeľov, okruží a guľ. Šíril sa absolutizmus a štáty sa politicky zjednocovali do väčších celkov. Orifielské obdobia zakaždým vyzdvihnú konzervatívne, tradicionalistické, večné hodnoty, ktorých symbolom sú nepominuteľné monumenty z kameňa – pyramídy či megality. Koncentrovaný,

³ Johannes Trithemius: *De Septem Secundeis, id est, intelligentiis, sive Spiritibus Orbes post Deum moventibus*. Sponheim, 1508.

statický a do seba uzavretý tvar kruhu či gule najlepšie rezonuje s orifielskou náladou. Kamenné kruhy sú signatúrou saturnského ducha.

Veľký orifielský vplyv poslednýkrát vrcholil pred 2000 rokmi, keď Augustus zakladal Rímske cisárstvo. Kupoly a oblúky vtedy charakterizovali nielen rímsku architektúru, ale posiali aj Indiu v podobe stúp a Irán v podobe kruhových miest. Od Číny po Ameriku absolutistickí panovníci budovali obrovské štátne kolosy a stavali monumenty.

Pred 4500 rokmi Európu posiali kamenné kruhy – kromlechy. Ibaže najväčší a najznámejší z nich, Stonehenge, vypadával z rytmu a zdalo sa, že starobylú hypotézu vyvracia. Až do roku 2008, keď britskí archeológovia pod vedením Michaela Parkera Pearsona znova dôkladne preskúmali stojace kamene a vyhlásili, že sa mýlili: Stonehenge je presne 4500 rokov starý.⁴ Potvrdil sa aj orifielský kontext jeho stavby: zjednocovanie prehistorickej Británie. Je to vždy nejaký veľký monarcha zjednocujúci predtým rozdrobené územia, ktorý potrebuje – a zároveň si aj môže dovoliť – zhromaždiť prostriedky v monumentálnom rozsahu. V tej istej chvíli vrcholí egyptský absolutizmus a vyjadruje sa pyramídami.

V roku 2002 sa odohral ďalší významný nález – vykopali „nemecký stonehenge“ v Gosecku – 7000 rokov starý. Rovnaké kruhové priekopy s palisádami (rondely) z tej doby sú aj na našom území a sú výtvorom tzv. lengyelskej kultúry. Aj o tých sa kedysi myslelo, že sú o tisíc rokov mladšie – a archeológia sa musela opraviť. Nakoniec Göbeklitepe – „nový stonehenge“, 12000 rokov starý. Správne dátumy nám naznačoval rytmus archanjela Orifiela.

A ešte jedna vec sa opakovane potvrdzuje: súvislosť s kultom mŕtvych. Kamenné oblúky a kupoly sa obrazne spájajú s nebeskou klenbou a ľudskou lebku. Lebka je symbol saturnského ducha, ktorý inšpiruje asketické rády ako kartuziánov. Pearson zistil, že Stonehenge bol pohrebiskom, končili tam pohrebné procesie. Schmidt sa taktiež domnieva, že v Göbekli pôjde o úctu k zomrelým, ktorých oddelené lebky boli predmetom kultu.

Žiaden vonkajší dejepis nedokázal predpovedať to, čo vedel benediktínsky mních, ktorý nevytiahol päty zo svojej kláštornej cely. Aj duchovný svet má svoje dejiny, svoje zákonité premeny, aké mystik pozoruje a poznáva vnútorným zrakom, dívajúc sa do vlastného vnútra. Z týchto vnútorných dejín pramenia tie vonkajšie a až keď uzieme ich jednotu, začne dejepis dávať ucelený a zmysluplný obraz. Tak ako je ľudské telo v prírode obklopené chemickými prvkami a samo sa s nich skladá – tak je ľudská duša napájaná pravzormi, bytostnými kvalitami nadprírody. Poznanie o nich naši predkovia odkázali v obrazoch archanjelov.

Dejinné rytmy a krivky svedčia o tom, že ľudia nekonajú slobodne. Nasledujú impulzy vynárajúce sa z tajomných hĺbok nevedomia, ktorých pôvodu nerozumejú. No vynikajúci jednotlivci zároveň svojimi životmi dokázali, že človek má potenciál narodiť sa druhýkrát v duchu a byť slobodný. Len u väčšiny ľudí je táto zlatá hrivna zakopaná, spí. Napríklad archanjel Anael je prameňom duševnej sily, ktorá sa navonok v druhohorách stelesnila do vtáctva a žije v duši ako naše vnútorné vtáctvo. Podobne je to s Rafaelom a svetom plazov, Michaelom a svetom rýb. Sangvinický človek má sklon nechať sa strhnúť týmto vtáčim elementom, čo sa navonok prejaví prelietavosťou za atrakciami a radosťami, ktorá je neplodná. No ak toto vtáctvo v sebe ovládne, premení sa mu na hudbu.

Človek už opanoval vonkajší svet, ale vo svojom vnútri otročí impulzom, ktoré ho ovládajú. Až raz zapáli v sebe iskru duchovného zlata, ktorú dostal, začne vedome poznávať svoje vnútorné sily a vládnuť on im. Anjeli, jeho bývalí učitelia, sa pred ním poklonia ako radcovia, ktorí pripravovali mladého princa prevziať trón. Dobre to vyjadril Pierre Teilhard de Chardin: „*Raz príde deň, keď po pokorení vesmíru, skrotení vetra, prílivu, odlivu a zemskej príťažlivosti začneme využívať silu lásky. A v ten deň po druhýkrát v dejinách sveta objavíme oheň.*“

⁴ Mike Parker Pearson: *Stonehenge – A New Understanding. Solving the Mysteries of the Greatest Stone Age Monument*. Experiment, New York, 2013.